

НАПРЯМ 8. РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

Дармограй Давид Володимирович
магістр з економіки, директор підприємства

ПІДПРИЄМНИЦЬКИЙ СЕКТОР ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-392-0-33>

Аналізуючи діяльність суб'єктів підприємництва Закарпатської області можна сміло стверджувати, що у 2015-2022 роках спостерігалася позитивна тенденція у розвитку економіки регіону. Недивлячись на той факт, що в роки пандемії в області спостерігалися негативні тенденції відносно основних показників підприємницької діяльності, війна, як це не дивно виглядає, дала певні позитивні зрушення в аналізованій сфері регіону, що можна пояснити географічним розташуванням Закарпаття і практично відсутніми військовими діями в регіоні, переміщенням бізнесу з територій ведення бойових дій в наш регіон та зростанням чисельності населення регіону за рахунок внутрішньо переміщених осіб, яких на початок 2023 року налічувалося близько 23 тисяч.

Оцінка динаміки структурних зрушень у розрізі видів економічної діяльності за показниками їх частки у виробництві валової доданої вартості та кількості зайнятих вказує на те, що структурний профіль економіки міських громад регіону значною мірою детермінований розвитком сфери послуг, у той час як на сільських територіях регіону насамперед домінує аграрне виробництво. Кількість зайнятих у сфері торгівлі протягом останніх 20 років зросла на 281,5%, що свідчить про існування позитивної тенденції у функціонуванні економіки регіону.

Поряд з цим економічний потенціал регіону знижується – якщо в 2014 році частка регіону за 81 показником кількості суб'єктів господарювання становила 3,0%, то в 2021 році вона скоротилась до 2,4%. Вкрай низькою є питома вага регіону за показником кількості зареєстрованих юридичних осіб – лише 1,8% [1, с. 80-81].

В структурі економіки регіону домінують насамперед малі підприємства (95% у загальній кількості підприємств). Так, у 2020 році їх чисельність становила 6 360 од., що становило 95,6% від загальної кількості підприємств в регіоні. У структурі малих підприємств області частка мікробізнесу становить 87%. Аналіз розвитку промисловості Закарпатської області у 2021 році засвідчив, що протягом аналізованого періоду індекс промислової продукції становив 104,5% (по Україні – 101,1%). За цим показником область посіла 11 місце серед інших регіонів країни. Ріст індексу промислової продукції у 2021 році порівняно з аналогічним періодом попереднього року відбувся за рахунок підприємств переробної та добувної промисловості і розроблення кар'єрів (на 6,3% і 10,5%).

Відсутність великих промислових підприємств у регіоні, які володіють потужним мобілізаційним ефектом фінансових ресурсів, призвела до згортання інноваційної діяльності. В цьому контексті пріоритетним напрямом розвитку промислового виробництва Закарпатської області є впровадження інноваційного вектору розвитку, що передбачає розробку, реалізацію та безперервну модернізацію стратегії інноваційного розвитку промисловості регіону, регіональних цільових програм, що містять інноваційну складову та інструменти фінансування. Разом з цим, аналіз інноваційної діяльності промислових підприємств Закарпатської області за останні десять років свідчить про скорочення їх інноваційної активності та про існування суттєвої диференціації у здійсненні інноваційної діяльності у адміністративно-територіальному розрізі. Так, якщо у 2010 році в промисловості активну інноваційну діяльність здійснювали 27 промислових підприємств, то у 2019 році їх налічувалося всього 12. Протягом

аналізованого періоду обсяг фінансування інноваційної діяльності у промисловості регіону скоротився на 64% [2, с. 106]. Із загальної кількості інноваційно активних підприємств Закарпатської області по 18,5% розташовано у м. Ужгород та Ужгородському районі, 14,8% – у Свалявській ТГ, 11,1% – у Берегівській ТГ та Берегівському районі, по 7,4% – у Мукачівській ТГ, Виноградівській ТГ та Мукачівському районі, 3,7% підприємств – у Великоберезнянській, Перечинській та Рахівській ТГ. Протягом 2018-2021 рр. 45 підприємств Закарпатської області здійснювали інноваційну діяльність, з яких 24 впроваджували інноваційну продукцію та 15 – інноваційні процеси.

Окремого аналізу заслуговує діяльність малих підприємств у туристично-рекреаційній сфері, оскільки існуючі дані засвідчують на наявність суперечливих процесів у їх діяльності. Стрімкий розвиток недержавного сектору рекреаційних закладів регіону представлений в основному сільськими садибами, приватними готелями, туристичними базами, базами відпочинку тощо. У сільських, а особливо у гірських громадах регіону широкого розвитку набув так званий сільський, або неорганізований туризм [3, с. 21]. Так, протягом останніх 15 років в регіоні зросла кількість закладів туристично-рекреаційного комплексу, зокрема у гірських районах Закарпатської області зростання склало понад 200%. На 170% зросла і кількість закладів малого та мікробізнесу в галузі, що свідчить про активний розвиток приватних підприємницьких структур у ній.

Також слід відмітити, що сьогодні домінуючим суб'єктом підприємництва економіки регіону виступають фізичні особи-підприємці. В області загалом спостерігається скорочення кількості підприємств на 16,51% в 2022 році порівняно з 2015 роком, а частка фізичних осіб-підприємців у останньому аналізованому році становила 86,7% у загальній структурі кількості суб'єктів господарювання по регіону.

В докризовому періоді в області спостерігалася позитивна тенденція щодо зростання кількості зайнятих осіб. Так, до початку

2022 року їх кількість порівняно з 2015 роком зросла на 4,01%, що було досягнуто за рахунок юридичних осіб, оскільки чисельність зайнятих серед фізичних осіб-підприємців скоротилася на 18,92% по Україні, а також на 10,61% у структурі загальної кількості зайнятих працівників по регіону.

Проте відсутність чіткого механізму реалізації державних заходів з підтримки малого бізнесу, труднощі в одержанні кредитів, виробничих приміщень і матеріальних ресурсів поставили малі підприємства в однакові умови з великими. Це спричинило скорочення темпів їхнього росту і орієнтацію переважно на торговельно-закупівельну і посередницьку діяльність. Зокрема, на початок 2022 року у структурі видів економічної діяльності Закарпатської області кількість фізичних осіб-підприємців домінує, насамперед у сферах торгівлі (93,9%), надання послуг (98,0%), тимчасового розміщення й організації харчування (94,2%). Значно менша частка аналізованих суб'єктів у промисловості, будівництві та, зокрема, сільському господарстві (47,5%). Протягом 2015-2022 рр. спостерігалось скорочення кількості фізичних осіб-підприємців, насамперед у зазначених сферах економічної діяльності – у промисловому секторі на 11,53%, у сфері будівництва – на 10,47%, у сфері транспорту, складському господарстві, поштової та кур'єрської діяльності – на 7,41%. Разом з цим, протягом аналізованого періоду відбулося суттєве зростання кількості зайнятих у аграрному секторі економіки регіону – на 40,95%, що характеризує наявність позитивних тенденцій у його структурі.

Досліджуючи проблему діяльності підприємницьких структур не можна не зупинитися на особливостях їх діяльності в регіоні в період війни, зокрема на такому важливому аспекті як вплив переміщеного (релокованого) бізнесу на соціально-економічний розвиток регіону. З початку військових в нашій країні місце реєстрації змінили 7 820 підприємств [5]. За півтора року від початку військових дій станом на кінець вересня в Україні за програмою релокації у більш безпечні регіони переїхало

840 підприємств, з яких 667 вже працюють на новому місці. Найбільша частина бізнес-структур для нового місця роботи обрала Закарпатську та Львівську області – 120 та 199 компаній відповідно. Згідно з офіційними даними, за перший рік війни в область переїхало 369 підприємств з різних регіонів країни. Закарпаття стало другою областю за кількістю релокованих підприємств – 14,5%, пропустивши вперед лише Львівську область – 24% [7]. Із 369 релокованих в області підприємств здійснювали свою діяльність 332, 30 – переїхали, але ще не запустили своєї діяльності, 7 – у процесі переїзду.

Найбільшу частку серед релокованих становлять підприємства сфери інформаційних технологій (трохи більше 47%), сфери послуг (28%), переробної промисловості (19%), будівництва (4%), вантажного транспорту і сільського господарства (0,5%) [8]. Наведене свідчить про те, що релоковані підприємства здебільшого не вписуються в регіональні економічні пріоритети, а це означає, що вони «виснажують» місцеві ресурси, не забезпечуючи при цьому досягнення стратегічних цілей. Також варто відзначити, що 94,9% релокованих підприємств зосередили свою діяльність у міських та селищних громадах Закарпатської області, що являється негативним проявом, оскільки бізнес, який сюди переїхав, практично не вирішує проблем депресивних територій і не чинить суттєвого впливу на соціально-економічний розвиток у сільській місцевості.

Що стосується сфер господарювання релокованого бізнесу, то тут більшість компаній функціонують у ІТ-сфері, переробній промисловості та оптовій та роздрібній торгівлі, ремонті транспортних засобів. За даними Закарпатської обласної військової адміністрації за пів року війни «на Закарпаття релокувалися понад 100 ІТ-компаній та 30 тисяч працівників цієї галузі» [9].

Вище проведене дослідження дозволяє зробити висновок про глибокі структурні зрушення у функціонуванні та розвитку підприємницького сектору Закарпатської області протягом кризового періоду, спричиненого пандемією та військовими діями в

нашій країні. Економічна оцінка та аналіз діяльності суб'єктів господарювання у пріоритетних сферах економіки Закарпатської області показують, що протягом останніх років загалом спостерігалася позитивна тенденція у розвитку економіки регіону. Зокрема в умовах воєнного стану, враховуючи географічне розташування Закарпаття, відбулося зростання індикаторів, що характеризують розвиток підприємницької та ділової активності.

Література:

1. Керецман Н.І. Організаційно-економічні засади розвитку територіальних громад регіону в умовах сучасних викликів воєнного стану: дис...док. філософії: 051. Ужгород, 2024. 201 с.
2. Маркова Е.В. Соціально-економічний розвиток малих міст регіону в умовах децентралізації : дис... док. філософії: 051. Мукачево, 2021. 219 с.
3. Сочка К.А. Звіт з базового дослідження стратегічного пріоритету Закарпатської області «Розвиток туризму та курортно-рекреаційної сфери». *Проект Канада – Україна: регіональне врядування та розвиток*. 2007. 30 с.
4. Іванов О. Не Львів і не Закарпаття. Куди переїжджав український бізнес з початку повномасштабної війни – інфографіка. *Бізнес*. 2023. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/relokaciya-z-pochatku-viyini-zvidki-i-v-yaki-regioni-nauchastishe-perejzhdzhav-biznes-infografika-50372542.html>
5. Усього за рік повномасштабної війни в Україні релокувалися 800 компаній. Про це повідомили в Міністерстві реінтеграції. *Карпатський об'єктив*. URL: <https://ekonomika.ko.net.ua/?p=27410>
6. На Закарпаття з початку повномасштабної війни релокувалися понад 360 підприємств. URL: <https://zaholovok.com.ua/na-zakarpattya-z-pochatku-povnomasshtabnoyiviny-relokuvalysya-ponad-360-pidpryemstv>
7. Курта О. На Закарпаття релокували понад 100 ІТ-компаній та 30 тисяч працівників цієї галузі. Суспільне новини. URL: <https://susplilne.media/253973-na-zakarpatta-relokuvali-ponad-100-it-kompanij-ta-30-tisac-pracivnikiv-ciei-galuzi/>